

GROTE WINKLER PRINS

Encyclopedie in twintig delen

HOOFDREDACTIE

PROF. DR. A. J. WIGGERS / PROF. DR. R. F. LISSENS

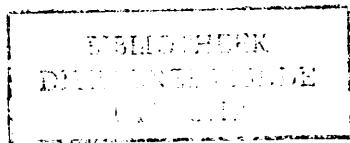
PROF. DR. A. DEVREKER / PROF. DR. G. A. KOOY

PROF. DR. H. A. LAUWERIER

6652

deel 14

NEDE-PAGA

MCMLXXIV

AMSTERDAM ELSEVIER BRUSSEL

in Europa (Macedonië) en Afrika voorkomend, vindt men neusfluiten m.n. in Oceanië, Zuidoost-Azië (Indonesië o.a. op Nias; bij Dajak en Toradja's), alsmede in Amerika bij Indianenstammen.

NEUSHOORNKEVER (*Oryctes nasicornis*), zeer grote (22-35 mm), bruinzwarte kever uit de familie Scarabaeidae (z. Bladsprietigen), zo geheten naar de grote, gekromde hoorn die het mannetje op de kop draagt. De larven leven in molm en bladaarde; vandaar dat de kevers soms plaatselijk talrijk zijn op verwaarloosde buitenplaatsen (waar de composthoppen niet meer zijn verwerkt).

NEUSHOORNS (Rhinocerotidae), een familie van grote, plompe en sterke, dikhuidige en spaarzaam behaarde *onevenhoevigen met lange kop, korte hals, krachtige dikke poten en drienigige voeten met kleine hoeven. Op het midden van neus en voorhoofd staan een of twee achterwaarts gebogen hoorns. Deze bestaan uit bundels draden van hoornstof (keratine), gevormd door de opperhuid, waarin lederhuidpapillen doordringen. In het gebit ontbreken meestal zowel de snij- als de hoektanden. Het jong wordt geworpen na een draagtijd van 14-18 maanden. De levensduur is voor de Aziatische soorten tot 40 jaar. Deze soorten zijn zeldzaam geworden doordat wordt geloofd dat de hoorns een krachtig afrodisiacum bevatten; Aziatische kooplieden en Chinese kwakzalvers betalen daarvoor zeer hoge prijzen en het bestaan van deze soorten wordt ernstig bedreigd. De twee Afrikaanse soorten lopen minder direct gevaar: de witte soort wordt reeds beschermd en de populatie van de zwarte is nog vrij groot (in 1967 naar schatting 11.000-13.500).

In het algemeen zijn neushoorns eenzelve bewoners van afgelegen bossen en moerassen. Zij leiden een verborgen bestaan, zodat van hun leefwijze en gedrag nog niet veel bekend is. Overdag houden zij zich op in de dekking; in de avond en 's morgens vroeg wordt voedsel gezocht.

De vijf recente soorten behoren tot verschillende geslachten. De Sumatraanse neushoorn (*Dicerorhinus* of *Didermoceros sumatrensis*) is een klein, vrij slank, langbenig, donker dier (2,5-3 m lang, 1,1-1,35 m hoog, staart 0,5 m) uit de bergbossen van Sumatra (mogelijk nog op Borneo), Malakka en Achter-Indië. Deze soort is meer behaard, maar heeft een minder sterk geplooid huid dan de beide andere Aziatische soorten. De oorschelpen dragen haarpluimen. De voorste hoorn wordt 25-30 cm lang, de achterste slechts 5-10 cm. Het totale bestand van deze vroeger in Achter-Indië en in de Indische archipel algemeen voorkomende soort wordt thans geschat op 100 tot 170. De Indische neushoorn of eenhoorn (*Rhinoceros unicornis*) is een grote soort (4,2 m lang, 1,8 m hoog, staart 60-75 cm, gewicht 2000 kg) uit de bergbossen van Nepal en India, waarbij de hoorn 55-60 cm hoog kan worden. Het dier heeft een naakte huid met diepe huidplooiën aan hals, heupen en poten en nagelvormige verdikkingen erop, waardoor de indruk wordt gewekt dat het dier een soort harnas draagt (vandaar de naam *pantserneushoorn* voor deze en de Javaanse soort). De schouderplooi loopt in een boog over het schouderblad. De Indische neushoorn wordt wel in kleine kudden waargenomen. Een sterke territoriumbinding is niet aanwezig. Het voedsel bestaat uit gras en twigen, die met de vingervormige bovenlip worden gegrepen. Deze soort kan goed zwemmen (snelheid 30-40 km per uur). In 1966 waren er totaal 740 exemplaren. De nauw verwante Javaanse neushoorn (*Rh. sondaicus*), ook een loofeter, is eveneens eenhoornig, iets kleiner en lichter gebouwd dan de vorige soort (ca. 2,7 m lang, 1,6 m hoog, staart 0,5 m) en is er o.a. van te onderscheiden doordat de schouderplooiën van het 'pantser' boven op de schouder bij elkaar komen. De bul heeft een tot 25 cm lange hoorn; die van de koe is niet meer dan 5 cm of ontbreekt geheel. Een eeuw geleden was deze soort nog algemeen in Achter-Indië en op Sumatra en Java; mogelijk leven er nog enkele exemplaren op Malakka en in Vietnam. Op Java leven de laatste exemplaren in de dichte jungle

van het Udjong-Kulon-reservaat; de totale populatie wordt geschat op 25 tot 40; het is daarmee een allerzeldzaamste zoogdieren. - De grootste van twee Afrikaanse neushoorns, die niet zijn gepanterd, is de witte of breedlipneushoorn (*Ceratotherium simum*), het grootste landzoogdier na de olifant tot 4 m lang, 2 m hoog, 2000-3000 kg, soms zelfs 4000 kg zwaar, staartlengte 60 cm. Hij draagt twee hoorns waarvan de voorste 1,2-1,4 m lang kan worden. Het dier, dat een zeer vreedzaam karakter heeft en zich weinig schuw toont, is allerminst wit, maar iets lichter van kleur dan de 'zwarte' soort. Door de vorm van de bek is de witte neushoorn aangewezen op het gras van gras en kruiden. Hij kan een snelheid tot 40 km per uur ontwikkelen. Men onderscheidt twee ondersoorten, die resp. Midden-, Zuid- en Oost-Afrika bevolken. Het totale, sterk ingekrompen bestand wordt geschat op enkele duizenden. De donkerbruine tot keurige zwarte of puntlipneushoorn (*Dic. bicornis*) wordt 3,4 m lang, 1,5-1,6 m hoog, staart 1 m; gewicht 1500-2000 kg. De voorste der beide hoorns wordt ca. 0,5 m, zelden tot ruim 1,3 m lang. Het dier, dat gemakkelijk tot de aanval overgaat, is vreedzaam, evenals de Aziatische, met bladeren en takken die met de iets verlengde bovenlip worden gegrepen. Hij bewoont droog doornbos en vlak terrein en is de behalve in het uiterste zuiden van Afrika, nog algemeen en in sommige streken ook vrij talrijk.

PALEONTOLOGIE. Tot de superfamilie Rhinocerotidae behoorden in het Tertiair drie families met verschillende geslachten die zeer uiteenlopende vormen vertoonden: dieren met slanke ledematen, zonder hoorns, maar ook plomp gebouwde soorten. De laatste familie Rhinocerotidae was in het Oligoceen en de vele soorten vertegenwoordigd. De bekendste fossiele vorm is de wolharige neushoorn (*Coelodonta antiquitatis*), een tweehoornig, dicht- en langbeinig dier, waarvan gave ingevroren exemplaren uit Sibirië bekend zijn (zie afb. bij Mammoet). Deze soort is karakteristiek voor het Jong-Pleistoceen van Europa. Het was een grasetende steppebewoner, met een lichte schedel. Rotstekeningen ervan zijn bekend uit het Paleolithicum (Font de Gaume). Ook in Nederland zijn fossiele resten gevonden. Twee andere, de bosneushoorn (*Dicerorhinus kirchbergensis*) en *D. etruscus*, zijn uit Nederland bekend door vondsten in de kelder van Tegelen.

LIT.: E. HELLER, The white rhinoceros (1913); H. LANG, The white rhinoceros of the Belgian Congo (1920); B. BRUG, Me Jagd nach dem Einhorn (1933); H. J. V. SODY, De Javaanse neushoorn (1941); herdruk in Zeitschr. f. Säugetierkunde, 196 F. HARPER, Extinct and vanishing mammals of the Old World (1945); L. M. TALBOT, A look at threatened species (Oryx, 196 B. GRZIMEK, Het leven der dieren, XIII (1969); R. SCHENK, Mission nashorn (1971); over de Javaanse neushoorn).

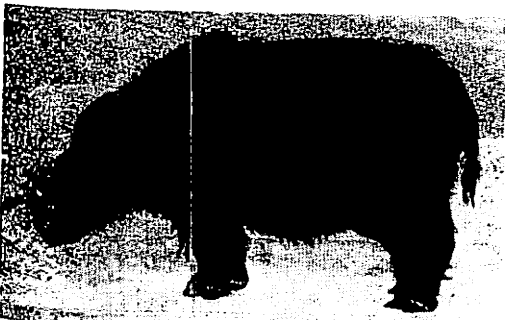
NEUSHOORNVISSEN, z. Ledervissen.

NEUSHOORNOGELS (Bucerotidae), een vogelfamilie uit de orde Scharrelaarachtigen (Coraciiformes). Deze vogels zijn onmiddellijk te herkennen aan de geweldige hoorn, die zich bij de wortel op de grote omhooggebogen snavel bevindt. Er zijn 45 soorten verspreid in de tropische en subtropische woudgebieden van de Oude Wereld, van Afrika, Zuidoost-Azië tot Indonesië over Nieuw-Guinea tot in Oceanië. Meestal zijn het grote vogels, soms totaal meer dan 150 cm lang, waarvan een groot deel voor rekening komt van de lange snavel en de lange staart. De kleinste soort, de witbuikdwergneushoornvogel (*Tockus camurus*) uit Afrika, is altijd nog 40 cm lang. In het algemeen is de kleur van neushoornvogels zwart of donkerbruin, met witte of gele plekken op de banden op lichaam of staart; de meestal holle grote snavel en hoorns zijn geel, rood of zwart. Sommige soorten vertonen kale plekken op de huid van de keel en bij het oog. Deze zijn bij het mannetje van de zuidelijke hoornraaf (*Bucorvus leadbeateri*, uit Zuid-Afrika) rood gekleurd en bij het wijfje blauw. De kale huidgedeelten op de keel zijn eigenlijk opblaasbare keelzakken. De vogel heeft lange poten en bevindt zich veel op de grond, waar hij jacht maakt op

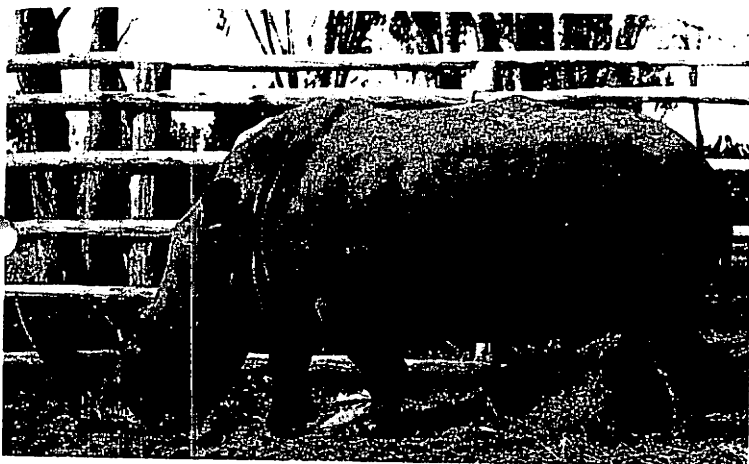
NEUSHOORNS

Hierboven: witte of breedlipneushoorn (*Ceratotherium simum*). Deze soort is de grootste en zwaarste van alle neushoorns en het op één na grootste landzoogdier. De witte neushoorn is geen knabbelaar, zoals alle andere, maar een grazer met brede, vrijwel vierkante lippen. De voorste hoorn kan, vooral bij de koeien, zeer lang worden. De naam houdt geen verband met de kleur, maar berust waarschijnlijk op een misverstand doordat het Zuidafrikaanse woord *wijd* (= breed) in het Engels werd weergegeven met *white* (wit). Hieronder, rechts: zwarte of puntlipneushoorn (*Diceros bicornis*). Deze Afrikaanse soort is van alle neushoorns nog de talrijkste. De hoorns gebruikt dit dier o.m. om zoute aarde op te graven. Met de puntig uitlopende bovenlip worden takken gegrepen en jonge struikjes uit de grond gerukt. Direct hieronder, links: Indische neushoorn- of eenhoornpaar (*Rhinoceros unicornis*) in het Kaziranga-reservaat (Assam). Dit is een typische panterneushoorn. De bul (links) heeft een dikke, brede nek. Bij de koe ligt de schoft soms wat hoger dan de schouders. De hoorns kunnen overigens veel langer worden dan bij de afgebeelde individuen. Geheel onder, links: Sumatraanse neushoorn (*Dicerorhinus sumatrensis*), de kleinste en primitiefste van de drie Aziatische neushoorns. Van de twee hoorns is de voorste bij het afgebeelde dier in de dierentuin afgeschuurd; de tweede is bij deze soort nooit meer dan een stompje.

NEUSHOORNS

Hirbosen: witte of breedlipneushoorn (*Ceratotherium simum*). Deze soort is de grootste en zwaarste van alle neushoorns en het op één na grootste landzoogdier. De witte neushoorn is geen knubbelaar, zoals alle andere, maar een graver met brede, vrijwel vierkante lippen. De voorste hoorn kan, vooral bij de koeien, zeer lang worden. De naam houdt geen verband met de kleur, maar berust waarschijnlijk op een misverstand doordat het Zuidafrikaanse woord wijd (= breed) in het Engels werd weergegeven met white (wit). **Hiervonder, rechts:** zwarte of puntlipneushoorn (*Diceros bicornis*). Deze Afrikaanse soort is van alle neushoorns nog de taaijste. De hoorns gebruikt dit dier o.m. om zoute aarde op te graven. Met de puntig uitlopende bovenlip worden takken gegrepen en jonge struikjes uit de grond gerukt. **Hiervonder, links:** Indische neushoorn of eenhoornpaar (*Rhinoceros unicornis*) in het Kaziranga-reservaat (Assam). Dit is een typische paartje neushoorn. De bul (links) heeft een dikke, brede nek. Bij de koe ligt de scholt soms wat hoger dan de schouders. De hoorns kunnen overigens veel langer worden dan bij de afgebeelde individuen. **Gehel onder, links:** Sumatraanse neushoorn (*Dicorhinus sumatrensis*), de kleinste en primitiefste van de drie Aziatische neushoorns. Van de twee hoorns is de voorste bij het afgebeelde dier in de derden uit afgeschaafd; de tweede is bij deze soort nooit meer dan een stompe.

